

А. М. Пелешишин, Н. О. Химиця
Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності

ВІРТУАЛЬНІ СПІЛЬНОТИ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ГЕНЕРУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПОДІЇ 2014–2015 рр. НА СХОДІ УКРАЇНИ

© Пелешишин А. М., Химиця Н. О., 2014

Проведено аналіз віртуальних спільнот як суб'єктів військово-історичних подій 2014–2015 рр. в Україні. Розглянуто види історичної інформації, що створюється віртуальними спільнотами. Наведено приклади найпопулярніших віртуальних спільнот, які генерують військово-історичну інформацію про події 2014–2015 рр. на Сході України.

Ключові слова: віртуальні спільноти, суспільство, держава, військові події, соціальні мережі, військово-історична інформація, джерела.

The article analyzes virtual communities as subjects of military and historical events 2014–2015 gg. In Ukraine. Considered kinds of historical information created virtual communities. Examples of the most popular virtual communities that generate military and historical information about the events of 2014–2015 biennium. Eastern Ukraine.

Key words: virtual community, society, government, military events, social networks, military history information source.

Постановка проблеми. 24 рік свого державного існування незалежна Україна розпочала в умовах збройного конфлікту. Незаконні збройні формування Донецької та Луганської “народних республік” за підтримки регулярних військових частин Російської федерації ведуть бої з українськими добровольцями та частинами Збройних сил України. Закономірно, що російсько-українська війна зумовила загальнонаціональне патріотичне піднесення в Україні, а її події стали найактуальнішою темою обговорення в Інтернеті. З іншого боку, український Інтернет розвивається доволі активно в напрямку створення нових віртуальних спільнот, що мають канали зворотного зв'язку з користувачем і в такий спосіб, стають важливою формою генерації нового суспільно важливого військово-історичного контенту.

Сьогодні соціальні мережі не тільки завойовують мегапопулярність у вітчизняному сегменті мережі-інтернет, вони стають авторитетними джерелами інформування експертів про перебіг воєнних подій на Сході України. За даними оцінювання аналітиків, викладачів дисциплін масової комунікації, соціологів, політологів, проведеного у вересні 2014 р., найвикористовуванішими джерелами інформування експертів щодо перебігу воєнних подій на Сході країни є онлайн-видання (4,6 бала у середньому) та соціальні мережі (4,1), по 3 бали інтенсивності споживання отримують телебачення і власні спостереження та джерела. На останніх позиціях за інтенсивністю споживання радіо (1,9) та друкована преса (2 бали). Рейтинг довіри експертів до вживаних джерел щодо перебігу воєнних подій на Сході країни містить на першому місці власні спостереження та джерела (4,3 бала), далі – он-лайн-видання, соціальні мережі, знайомі-колеги (по 3,3 бала) та знайомі-друзі (3,2), а інші джерела дістають трохи менше балів [1].

Накопичений сьогодні вітчизняний досвід щодо ролі віртуальних спільнот більшою мірою стосується використання можливостей віртуальних навчальних спільнот для професійного розвитку та особливостей залучення професіоналів до бази знань. Віртуальні спільноти сучасні дослідники вивчають переважно або як соціальний феномен нової культури, що формується на засадах використання Інтернету, або з точки зору специфіки психологічних рис учасників таких спільнот, їх інформаційного наповнення, або з огляду на те, яку роль вони можуть відігравати у житті суспільства загалом. Також спостерігається збільшення наукових досліджень про особливості розвитку та харак-

терні ознаки віртуальних спільнот, як суб'єктів інформаційної безпеки держави. Проте про можливості віртуальних спільнот генерувати первинну історичну інформацію відомо мало, а як суб'єкти військово-історичних подій 2014–2015 рр. в Україні віртуальні спільноти взагалі не розглядаються.

Аналіз досліджень і публікацій. У наукових працях зарубіжних учених представлені різноманітні напрями дослідження веб-спільнот. Сучасні вчені розглядають процес комунікації (К. Miller); формування Веб-спільнот та опрацювання інформаційного наповнення (Н. Rheingold). Автори Е. Тейлор, К. Корхонен, Н. Девіс, М. Ракотемна та інші розглядають віртуальні спільноти як засіб спілкування та навчання. Н. Крістакис і Дж. Фаулер на підставі аналізу роботи соціальних мереж доводять, що мережева діяльність продуктивна, оскільки мережа як єдине ціле дає змогу інтегрувати зусилля учасників, що значно перевищує сумарний ефект звичайної комунікації. На думку авторів, соціальні мережі мають багато переваг порівняно зі звичайною, оф-лайновою комунікацією. Це, зокрема, спільна адаптація, безпосередній вплив колег, опосередкований вплив їхніх друзів, специфічна мережева атмосфера співробітництва, підвищена вірулентність ідей і практик у мережі, прискорена комбінаторика комунікативних стереотипів поведінки [2].

Дослідження різноманітних теоретико-методологічних та практичних аспектів створення та функціонування віртуальних спільнот стало одним із пріоритетних напрямків у вітчизняній науці. Існуючі типи віртуальних спільнот та їх особливості ґрунтовно досліджують у своїх роботах А. М. Пелешин, Ю. О. Серов та Р. Б. Кравець [3]. Гендерні та вікові відмінності мови в Інтернет-комунікації висвітлюються у наукових публікаціях С. С. Федущко [4]. Особливості комунікативної взаємодії у віртуальних спільнотах на базі Веб-форумів як платформи полілогової комунікації та узагальнений сценарій розгортання тематичної дискусії, яка покликана задовольнити інформаційні потреби ініціатора, докладно аналізує О. Ю. Тимовчак-Максимець [5–7].

Мета дослідження – визначити характерні властивості віртуальних спільнот як суб'єктів військово-історичних подій 2014–2015 рр. в Україні; проаналізувати історичну інформацію, що створюється віртуальними спільнотами; визначити найінформативніші віртуальні спільноти, що акумулюють різноманітну інформацію про військові події на Сході України.

Основна частина. Віртуальні спільноти (англ. virtual communities, e – communities) – новий тип спільнот, які виникають і функціонують в електронному просторі (передусім за допомогою мережі Інтернет) з метою сприяння виконанню своїх професійних, політичних завдань, задоволенню своїх інтересів у мистецтві, дозвіллі тощо [8].

Термін “віртуальне співтовариство” (Virtual Community) запропонував Г. Рейнгольд, який надав йому таке визначення: “Віртуальні співтовариства є соціальними об'єднаннями, які виростають з мережі, коли група людей підтримує відкрите обговорення доволі довго і людяно, для того, щоб сформувати мережу особистих стосунків в кіберпросторі” [9]. Слід зазначити, що сам Г. Рейнгольд є одним із засновників одного з перших віртуальних співтовариств “The Whole Earth ‘Lectronic Link” (WELL).

Сучасні віртуальні спільноти дослідники розділяють на кілька основних категорій [10]: співтовариства інтересів, які збирають людей з однаковими інтересами (такими, як політичні, соціальні, культурні, економічні тощо) або є спеціалізованими (співтовариства молодих батьків, клуби любителів певних марок автомобілів тощо); ігрові співтовариства, які дають своїм користувачам можливість створювати власне середовище, історії і персонажі в придуманих світах; географічні співтовариства, що ґрунтуються на географічному розташуванні або місцевості (часто такі співтовариства об'єднуються за допомогою локальних мереж); співтовариства взаємин, які сформовані навколо певного життєвого досвіду, де люди можуть ділитися своїм досвідом і обмінюватися думками; комерційні співтовариства, де стосунки побудовані на купівлі та продажі он-лайнних товарів і послуг; віртуальні держави. Через це віртуальні спільноти в інформаційному просторі є принципово новою стійкою формою існування соціальних відносин, які перевершують соціальні соціуми за ступенем організованості та впливу.

В умовах, коли відбувається зміна парадигми історичної науки, використання різноманітних дослідницьких ресурсів мережі Інтернет є особливо актуальним. Історики – архівознавці, вже давно

акцентують увагу на важливості використання баз даних з пошуковим апаратом (тематичних баз і фондових каталогів); електронних довідників різноманітних жанрів і видів (путівників по фондових і тематичних каталогах); цифрових зображень документів. Для дослідження новітньої історії дослідники залучають різноманітні інформаційно-довідкові ресурси; сайти, що висвітлюють віртуальну і реальну наукову історичну комунікацію; сайти, на яких розміщені джерела і спеціальні дослідження з історії; сайти наукових і суспільних фондів, які підтримують історичні наукові і навчальні проекти. Особливе значення для військово-історичних досліджень мають безпосередньо-комунікаційні ресурси, що максимально реалізують функцію спілкування, і тому здатні генерувати первинні та вторинні джерела військово-історичної інформації.

Безпосередньо-комунікаційні Інтернет-ресурси – це різноманітні співтовариства, форуми, дошки оголошень, соціальні мережі, особисті та колективні блоги, чати, мультимедійні веб-спільноти, дискусійні листи, вікі спільноти тощо. Специфіка таких Інтернет-ресурсів – це їхня діалогічність, інтерактивність, що закладена в самій технології WWW. Джерельна база, що представлена в мережі Інтернет – це сукупність джерел різних родів (документальні та розповідні), видів і різновидів з різною достовірністю (оригінали, редакції, копії тощо), концентрування акумульованої інформації (масові джерела), їхня неповторність (унікальні, одиничні пам'ятники тощо) [11]. При цьому подання їх в електронній формі, тобто як електронного документа, створеного на основі традиційних джерел, можна уявити як певну специфічну форму існування традиційного історичного джерела, багато в чому відмінну від інших форм.

Найпопулярнішими типами веб-спільнот є форуми, призначені для організації спілкування користувачів мережі. Сучасні веб-форуми – це унікальні джерела історичної інформації, що мають накопичення великих обсягів важливої, цінної інформації від очевидців, які містять інформацію з епіцентру військових подій. Такі свідчення регулярно викладають на форумах Донецька: Донецький форум, Форум Дон.юа, Донецький форум і оголошення, Вільний форум Донецька.

Донецький форум генерує первинну та вторинну історичну інформацію за такими темами:

- війна на Донбасі;
- перекличка по районах Донецька+Перекличка 2;
- Донецький аеропорт;
- донеччани пишуть;
- АТО на Донбасі. Новини, фото, відео (див. рисунок).

Головна сторінка Донецького форуму

Учасники форуму утворюють різні групи спілкування:

- мешканець Донецька (опублікував 100 повідомлень і не має обмежень на розміщення інформації на форумі);
- почесний житель (опублікував 500 повідомлень, створює “особистий статус”, має можливість додавати рядок “Обращение форумчан ДФ”);
- старожил (опублікував 1000 повідомлень, має доступ у приватний розділ форуму, відкриває і закриває свої теми та може зберігати 5000 особистих повідомлень);
- гордість Донецька (опублікував 5000 повідомлень, залишає повідомлення в соціальних групах, до яких не входить, може зберігати 15000 особистих повідомлень та публікувати 25000 зображень альбомів [12]).

Дослідник має можливість моніторити постійне оновлення інформації та обговорення військових подій на різних підрозділах форуму: на Форумі м. Маріуполь, Форумі Макіївки, Горлівському форумі, Краматорському форумі, на Форумі “Вся Донецька область” (форум міст Селідово, Дружківка, Докучаєвськ, Дмитрів, Красний Лиман, Волноваха, Зугрес, Новогрудівка, Вугледар, Юнокомунарськ, Гловайск, Красногорівка та інші міста і села Донецької області), Словянськ-форум, Артемівський форум, Красноармійськ-форум, Авдіївка-форум, Луганськ-форум.

Свідчення очевидців, фото- та відеодокументи якнайповніше представлені у рубриці “Про Донецк! Переключка по районах Донецка. Без жесткой модерации” та у розділі “Переключка по районам Донецка 2015! Без флуда. Пишет группа “Жители Донбасса”.

Донецький форум і оголошення (14799 учасників) акумулює важливу військово-історичну інформацію у таких рубриках:

- війна на Донбасі;
- переключка по районах Донецька;
- теракт. Збили Боїнг 777. 300 жертв;
- АТО на Донбасі відновлено. Новини, фото, відео;
- Крим. Крим в складі РФ. Хроніка покращення [13].

Актуальна і оперативна інформація, свідчення очевидців містяться у розділі “Политика. Украина. Россия. ДНР. ЛНР”, а особливо популярними темами для обговорення є: “Свобода слова и информационная война”, “Террористами сбит Боинг 777 (Малайзия). Видео, новости, фотографии с места крушения самолета”, “Аннексия Крыма. Крым в составе РФ. Хроника улучшения”, “АТО на Донбассе. Новости антитеррористической операции на Донбассе”. Цінні фото та відеодокументи розміщені на тематичній сторінці: “Горловка. Ситуация в Горловке. Новости, фото, видео”. Досліднику військово-історичних подій, що розгорталися у 2014 році, корисними будуть документи та нові види інформації, які створені за допомогою геоінформаційних технологій. Використання цих технологій дає змогу досліднику значно підвищити ефективність оброблення, зберігання та подання первинної історичної інформації.

Менш інформативним, на нашу думку, є контент віртуальної спільноти “Форум Дон.юа” та “Вільний форум Донецька”. На “Форум Дон.юа” дослідник може переглянути лише публікації про останні новини в Донецьку та повідомлення про новини, події, факти. Проте активність обговорення не велика. “Вільний форум Донецька” має 1 217 тем, 12 646 повідомлень, 1364 користувачі, проте тільки 45 активних учасників.

Останнім часом з’явилися нові всеукраїнські форуми, які серед багатьох загальних тем і питань розміщують окремі повідомлення від донеччан. Наприклад, на “Всеукраїнському форумі обговорення АТО” є тема про відношення до АТО в окупованих територіях, де публікується важлива інформація про військові події та ставлення до них мешканців зони АТО [14].

Не менш важливими для дослідника могли б стати матеріали та публікації на спеціалізованих військово-історичних форумах України. Такі форуми дають можливість обговорювати різні питання військової історії та обмінюватися думками про військові події. Військові форуми – це живі бібліотеки про політику, стратегію, історію збройних конфліктів, яку не тільки цікаво читати, а й можливо поповнювати новими знаннями. Проте вітчизняні військово-історичні форуми сучасним подіям не приділяють належної уваги. Наприклад, воєнно-історичний форум Military Ukraine має всього 10797 тем, в той час, як про сучасні військові події на Сході України – жодної [15].

Порівняно з іншими формами віртуальних спільнот соціальні мережі стали мегапопулярними. Також значно зросла роль соціальних мереж як джерел історичної інформації від очевидців подій. Перевага соціальних мереж полягає в тому, що вони швидко консолідуєть зацікавлених користувачів, проводять опитування, діляться ідеями та організують їхні дії.

Аналіз контенту соціальних мереж Facebook, Вконтакте і Twitter дає підстави виділити дві групи історичних джерел:

1. Текстові джерела (найважливіші історичні джерела, первинні історичні тексти), до яких належать свідчення очевидців подій: громадян-активістів, політичних лідерів, місцевих жителів. Оскільки такий контент соціальних мереж персоніфікований, дослідник може звертатися до свідків і уточнювати історичну інформацію. Отже, здійснюючи пошук у соціальних мережах, дослідник має унікальну можливість інтерактивного спілкування з очевидцями подій; завдяки сучасним Інтернет-технологіям історик стає активним учасником тих подій, які сам досліджує. Особливо інформативними для історика є повідомлення політичних лідерів, які містять інформацію з епіцентру військових подій. Особисті враження про події викладають відомі та авторитетні блогери. Такі матеріали поширюються у Facebook і Twitter. Свідчення очевидців подій також публікують Інтернет-ЗМІ. Така інформація не тільки оперативно поширюється у Facebook і Twitter, а ще містить коментарі та різні дописи користувачів. Деякі Інтернет-ЗМІ, висвітлюючи хроніку подій, які відбувалися на Сході України, доповнювала такі хроніки інформаційними додатками з інших часописів. Значну частину контенту соціальних мереж становить періодична преса та новини ЗМІ. Он-лайн-медіа пропонують дослідникам і читачам оперативне оновлення новин. Такий контент також супроводжується численними коментарями, репліками, а також великими інформаційними додатками, що підтверджують актуальність і об'єктивність військово-історичної інформації, або, навпаки, спростовують недостовірність фактів [16].

2. Фото- і відеодокументи. Фотодокументи дуже цінні історичні джерела, тому що вони фіксують на електронному носії окремі події чи факти реальної дійсності, що дуже важливо, враховуючи плінний характер явищ. У соціальних мережах контент постійно оновлюється, поповнюється листівками, різним самвидавом, плакатами, карикатурами. Такі документи – також цінні джерела інформації для об'єктивного вивчення військово-політичних подій на Сході України.

Висновки. Отже, серед відомих типів віртуальних спільнот, Веб-форуми є одним із найпотужніших та найпопулярніших сервісів WWW, які призначені для організації спілкування користувачів мережі. Веб-форуми є унікальним джерелом військово-історичного контенту, місцем накопичення великих обсягів важливої, цінної інформації про військові події в зоні АТО. Особливістю спільнот на основі соціальних мереж є їхня закритість стосовно WWW. Вона полягає у тому, що отримати доступ до інформації у соціальній мережі може лише її учасник і лише якщо власник інформації відкриє до неї доступ. Історичний контент генерується під час спілкування у соціальній мережі за допомогою: приватних повідомлень (це здебільшого короткі текстові повідомлення, що складаються з кількох речень, об'єднаних однією темою); за допомогою персональної дошки для повідомлень; під час додавання коментарів до світлин користувачів; під час спілкування у групах. Особливості історичної інформації соціальних мереж: інформаційне наповнення є неструктурованим, дискусії виникають спонтанно навколо різних інформаційних приводів (фотографій, відео, дописів учасників, дискусій у групах); тривалість існування інформації абсолютно непередбачувана, оскільки залежить від настроїв особи, яка має вплив на розміщення інформаційного наповнення і може вирішувати його долю (наприклад, усі коментарі до свого фотоальбому власник може видалити у будь-яку мить, як і сам фотоальбом); відстежити появу нових повідомлень можна лише послідовним переглядом усіх місць, де ведуться дискусії. Існує також частина інформаційного наповнення, яка доступна лише учасникам спільноти. Прикладом соціальних мереж такого типу є сервіс мікроблогів “Twitter. Проаналізувавши наявні платформи веб-спільнот, зробимо висновок, що веб-форум є особливою платформою генерування військово-історичної інформації, оскільки забезпечує структурування інформації, її

збереженість, засоби її зручного подання. Моніторинг та вивчення військово-історичної інформації, яку генерують віртуальні спільноти, сьогодні ускладнюється через відсутність єдиної методології та стратегії її дослідження.

1. *Війна у медіа та медіавійна. Експертна оцінка різних аспектів висвітлення воєнних подій на Сході в українських медіа (вересень 2014р.)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aup.com.ua/uploads/Reliz_Media_War_Oct_14.pdf. 2. Кремлева С. О. *Сетевые сообщества* / С. О. Кремлева. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.follow.ru/print.php?id=116&page=1>. 3. Пелецишин А. М., Кравець Р. Б., Серов Ю. О. *Аналіз існуючих типів віртуальних спільнот у мережі інтернет та побудова моделі віртуальної спільноти на основі веб-форуму* / А. М. Пелецишин, Р. Б. Кравець, Ю. О. Серов. *Інформаційні системи та мережі* // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – 2011. – № 681. – С. 212–221. 4. Пелецишин А. М. *Гендерні та вікові відмінності мови у Інтернет-комунікації* / А. М. Пелецишин, С. С. Федущко: зб. наук. пр.: Людина. Комп’ютер. Комунікація / за ред. Ф. С. Бацевича. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2010. – С. 88–90. 5. Тимовчак-Максимець О. Ю. *Моделювання процесу обміну досвідом на Веб-форумах шляхом аналізу розгортання дискусій* / О. Ю. Тимовчак-Максимець // Вісн. Нац. ун-ту “Львів. політехніка”. – 2010. – № 689. – С. 323–331. 6. *Аналіз комунікативної взаємодії учасників спільнот Веб-форумів* / А. М. Пелецишин, О. Ю. Тимовчак-Максимець // Вост.-Европ. журн. передових технологій. – 2010. – № 6/8. – С. 44–49. 7. Тимовчак-Максимець О. Ю. *Аналіз комунікативної взаємодії на Веб-форумах: інформаційна поведінка та учасники* / О. Ю. Тимовчак-Максимець, А. М. Пелецишин, К. О. Слобода // Вісн. Нац. ун-ту “Львів. політехніка”. – 2011. – № 699. – С. 352–361. 8. *Вікіпедія*: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>. 9. Christakis N. A. *Connected: The Surprising Power of Our Social Networks and How They Shape Our Lives – How Your Friends’ Friends’ Friends Affect Everything You Feel, Think, and Do* / Nicholas A. Christakis, James H. Fowler. – Publisher: Back Bay Books, 2011. – 368 p. 10. Пелецишин А. М. *Оптимізація форумів та інших форм спільнот користувачів WWW* / А. М. Пелецишин. *Інформаційні системи та мережі* // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – 2004. – № 519. – С. 275–284.; 11. Жданович О. В. *Дослідницькі ресурси історичної тематики в мережі Інтернет: створення та використання* [Текст]: дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Жданович О. В.; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – К., 2010. – 210 с. 12. *Донецький форум* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doneckforum.com/>. 13. *Донецький форум і оголошення* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donkriminfo.dn.ua/>. 14. *Всеукраїнський форум обговорення АТО* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ato.com.ua/forums/12/>. 15. *Воєнно-історичний форум Military Ukraine* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forum.milua.org/>. 16. Химиця Н. О. *Соціально-орієнтовані інтернет-джерела дослідження Євроволоції 2013–2014 рр. в Україні* / Н. О. Химиця // Вісник Національного університету “Львівська політехніка” “Держава та армія”. – 2014. – № 784. – С. 214–223.